

Лист дуже старій жінки

Сьогодні у нас „темний день“, але я таки наперлася писати до Тебе, Ростіку. Мала нафтова лампа, де нафта помішана з бензиною, спалахує раз-по-раз і від цього хвилинами виривають з присмерку старі меблі: кріселко, де ти сидів маленьким, за нашим круглим столом, тоді, як дідунько набрав тобі на тарілку твою улюблену страву — ляманці з маком. А з кутка, на етажерці, всміхається велика, червоно-оправлена Історія України Аркаса, де всередині твої малюнки кольоровими крейдками. Я думаю про тебе, і кімната оживає давнім життям, знову чути твій щebetливий голосок, тупіт твоїх ніжок, ти вилазиш на стіл і кличеш:

— Бабуно, бабуно! Швидко — швиденько йди до мене! Я маю тобі щось дуже важне сказати.

Я йду до стола, а ти, пустун, хапаєш мене руками за шию і повисаєш на мені п'ятнадцятикілевім тягаром твого худенького, в'юнкого тільця.

Приплющую очі — і знову ношу тебе по кімнаті, але ти вже хочеш на землю, щоб побігти до твоїх крейдок, до твоїх воячків. І чи від того, що ти силкуєшся зісунути мене вниз, чи від того, що мої думки біжать вперед, вперед, разом з роками твого зростання, — ти важчаєш, важчаєш на моїх руках, аж я вже не в силі втримати тебе. Я пускаю тебе і ти йдеш від мене, відходиш на твої дороги, зникаєш мені з очей, вертаєшся і знову пропадаєш.

Бачу тебе буйним юнаком в колі однолітків, що тебе оточують, бачу тебе, як з патентом на „зрілість“ ідеш від нас на чужину вчитися.

Рідко ти з'являєшся у нас, але завжди віднаходжу тебе, мого малого пустуна, що називав свою стару бабуно наймолодшою й найкращою на світі.

Потім, як я вже сама, ти вертаєшся до нашого міста, щоб тут жити. У тебе диплом інженера архітектури, і великі пляни в голові. Ти метався тоді на всі боки, ти робив якісь проекти, писав якісь письма, ходив на розмови з людьми. А потім ти став скупчений, мовчазний. Одного дня ти зібрав свої речі, попрощав мене (ти сказав: не на довго!) і поїхав.

Місяці проходили — від тебе не було вісток. А потім ти став писати мені короткі листи. З Європи, з Америки і знову з Європи. Ти добув там значення. І гроші, ти посилав мені їх, а я їх відкладала — тобі на віно.

Але ти не вертався. Ти тільки посилав мені гроші й дарунки — всі ці вибаги, які придумала західна культура, щоб зробити життя приємним, легким, запашиим. Ти, мабуть, забув, що я вже стара жінка, і що мені не треба вже нічого.

Потім сталася війна, бомби і паніка. Я не йшла в льох, — пощо мені зберігати своє старе тіло? Перед вікнами таборувало військо, воно ховалося в будинки, як з'являвся літак, а мені здавалося це все забавою у війну, і я думала, яка шкода, що нема мені з ким з цього посміятися. Потім бігли залізничники з кувферками і здавалося, що зараз усе скінчиться. Але прийшов ще тиждень обстрілу, тоді згинула в одному будинку сотня людей від газу з пробитого проводу, і ночі надійшли моторошні. До мене в помешкання сховалися зацьковані сусідами люди, і інші, що їм бомба розбила хату. І ми довідалися: прийде армія не з заходу, а зі сходу.

Сіра маса залила наше місто, а я була знову сама у своїх стінах. Я думала, що твоя правда: ти залишився в Європі, а тут була Азія.

Я була тоді вже дуже стара, але ще раз відмолоділа. Це сталося одного вечора, як голосно постукали в двері і на порозі стали два командири в темносиніх літунських мундирах. Вони шукали квартири, і сусіди сказали їм, що в бабусі з першого є друга зайва кімнатка.

Вони нанесли мені в кімнату снігу і від них повіяло запахом вітру, запахом далеких доріг. Один з них, чорнявий, побачив на старій етажерці твою книжку, червону Історію Аркаса. Я кинулася, щоб її оборонити.

— Бійтеся мене? — запитав, і витяг з кишені малу — малесеньку книжечку. То був Кобзар.

А потім вони жили у мене обидва, в малій

кімнатці від подвір'я, де дідунько писав свої книжки, — мої два червоні командири. Вони приносили мені грузинського чаю і кавказьких помаранч, вони розказували мені про гуртожитки, де вирости, і про далекі простори, що їх пролітали на своїх машинах. Батьків обидва вони не згадували, може й не пам'ятали, але в обох були там у селах старі, як я, бабусі, що у святкові дні (вони знали їх напам'ять, без календаря) надівали святкові спідниці й очіпки і згадували якісь давні, давно-забуті часи.

Якось чорнявий, що був з Полтавщини, став розпитувати мене про тебе. Не знаю, що я сказала йому таке про твоє сирітське дитинство з нами, старими, чи про твої буйні юнацькі роки, чи може про твоє життя архітекта в європейській столиці, що раптом він посмутив і промовив:

— А я, от, не бачив нічого, крім гуртожитка, Інституту, авіаційної частини. Лечу інколи літаком над землею і все мені здається — я чогось спутаний. Завжди піді мною СРСР — велика країна, а все в ній якесь однакове, безбарвне, безлике. І що вище я підіймаюся, що сіріша піді мною земля, то сіріше, безнадійніше здається те наше життя. І така тоді спокуса: шугнути б геть, туди, поза наші „священні межі“! А то знову хотів би, щоб у мене в баку не бензина, а фарба: отак ляпнув би згори отих фарб! Плямами, плямами увесь СРСР заляпав би. А щонайяснішу, найсоковитішу — на Україну.

Отак сказав мені, і я це добре запам'ятала. Потім десь подіся чорнявий. Його товариш, мовчазний чернігівець, зібрав свої речі і теж зник. Потім приходили якісь військові люди, нищпорили в кімнатах, питали мене, хто сюди заходив, а я сказала, що ніхто. Забрали речі в міхи, й пішли. З того часу я чекала його, мого чорнявого літуна, що малював земну мапу, чекала — не дочекалася.

Була зима, поперед мої вікна їхали авта й вози з людьми і клаунками, що хто встиг за дві години зібрати. Мала дівчинка з сусіднього будинку тягла до себе на віз малого песика, батько сварив на неї, мати плакала, а залишений песик скавулів.

Усміхнулася весна і було вже літо. Появилася багато війська, їхали гармати і люди говорили про війну. Але війни не було. І раптом, удосвіта, знову зашуміло в небі, земля загуділа, як тоді. Були вибухи, в паніці виїздили начинені людьми авта і знову верталися, були вистріли в місті, і на звороті нашої вулиці — насторожений штик. А в тюрмах — шукали люди — мордували в'язнів. А потім усе втихло і місто залила нова армія.

І тоді, незабаром, ти приїхав. Ти був такий гарний, такий велично-гарний, що мені аж дивно було притиснути тебе до моїх старих грудей. Ти дуже поспішав, ти їхав туди, на схід, де тобі відкривалися великі можливості праці. Пам'ятаєш? Я сказала тобі про моїх двох командирів, я тобі навіть написала на клаптику паперу назву села й прізвище бабусі чорнявого.

Два місяці тебе не було, а потім ти приїхав. Ти був пригноблений, усе тобі здавалося там, на сході, вбоге, важке, некультурне. Тобі бракувало там усього, до чого ти звик, обстанови, комфорту, чистоти. Про людей ти не вмів мені нічого сказати (мабуть вони боялися тебе), а мою записку з адресою ти десь загубив.

Ти був для мене добрий і чулий, як завжди, ти не хотів терпіти довше, щоб я залишалася на цій обідраній, нещасній (казав ти), землі, ти хотів забрати мене на захід, до твого вибагливого помешкання у столиці, звідки ти будеш вряди-годи виїздити на схід. О, туди ти не повіз би мене так хутко, аж може колись, по роках, як там настають нові порядки.

Ні, я хочу помирати на своїй землі, сказала я, і чомусь мені згадався мій чорнявий командир, що теж збирався повезти мене колись, але туди, на Полтавщину.

Ти поїхав, вражений, залишаючи мені багато-багато грошей, за які я навіть і тут зможу купити собі все, що людині потрібне, і більше. І будеш, казав ти, щомісяця посилати стільки ж.

Але я вже стара, дуже стара жінка, і мені не треба нічого.

Може там, де ти є, ти побачиш тих людей з Полтавщини, чи з Чернігівщини. Це будуть, може, якісь рідні чи свояки моїх командирів. Дай їм усі ці гроші. Не забудь: дай їм усе, чим ти хотів підтримати моє непотрібне життя. Я напевне хутко вже помру, і це тобі мій останній заповіт.